

*Lev Davidovič Trockij***Autor: Alex Kurtagić**

Před 76 lety zemřel marxistický revolucionář a teoretik, sovětský komisař, první velitel Rudé armády a zakladatel Čtvrté internacionály Lev Davidovič Trockij. Jím vytvořená a vyznávaná verze marxismu, trockismus, hlásala podporu pro stranickou avantgardu dělnické třídy, proletářský internacionalismus, vyzývala k „permanentní revoluci“ a snažila se o vytvoření jednotné fronty revolucionářů a dělníků světa spojených proti kapitalismu a fašismu.

Narodil se 7. listopadu 1879 jako Lejba Davidovič Bronštejn coby jedno z osmi dětí. Jeho rodiče David Leontěvič Bronštejn (1847-1922) a Anna Bronštejnová (1850-1910) byli bohatí středostavovští židovští sedláci v Janivce, dnes na jižní Ukrajině.

David nebyl zbožný Žid a velice si přál, aby na rozdíl od něho nechybělo jeho synovi vzdělání. Proto poslal Lejbu do křesťanské školy. Devítiletý hoch odešel do Oděsy na německou reálku svatého Pavla. Město založené Kateřinou Velikou bylo v té době už více než 40 let svobodným přístavem a stalo se kypící směsicí různých národností a vyznání – což velmi pravděpodobně ovlivnilo Bronštejnovy postoje. Lejba byl jako student zdatný, pracovitý a spolehlivý. V Oděse žil u svého bratrance Mošeho Špencera a jeho ženy Fanni. Moše ho naučil zdvořilosti a městskému vystupování. David byl na svého syna hrdý a snažil se, aby nesešel z cesty: staršímu synovi Alexandrovi se studia zdaleka tak dobře nevedla, ale přesto se mu povedlo stát se doktorem. Lejba očividně měl inteligenci i ctižádost na to někam to dotáhnout.

Když mu bylo patnáct, odstěhoval se Bronštejn do Nikolajeva, odhodlaný stát se matematikem. Vzepřel se tak přáním otce, který považoval za lukrativnější dráhu inženýra, svéhlavý mladík na něj však nedbal a dal se do služeb racionalismu a pokroku. Kdyby se držel integrálů a logaritmického pravítka, dějiny se mohly odvíjet odlišně, naneštěstí se však po několika letech chytil špatné party, matematika ho začala nudit a nezvratně si zvolil špatnou cestu. To vše velice zranilo jeho otce, který se málem sedřel na polích, aby zaplatil jeho vzdělávání.

Jak už tomu tak obvykle bývá, stalo se tak náhodou: na nikolajevské reálce kam chodil, se setkal s Vjačeslavem Švigovským, který měl asi o deset let staršího bratra intelektuála Franze. Bronštejn, nyní už bez bdělého dohledu Špencerů, si mohl dělat, co se mu zlíbilo. Tedy v tomto případě seznámit se s tímto Franzem. Ten i s mladším bratrem vyznával revoluční myšlenky a toleroval i marxismus. S kroužkem o politiku se velice zajímavých přátel se scházeli a debatovali ve Franzově zahradě. Patřila mezi ně i **Alexandra Sokolovská**, „zarytá“ marxistka. [1] Lejba se k nim připojil a seznámil se s jejich literaturou. A nejen to – bezstarostná, městská a intelektuální atmosféra tohoto kroužku se mu zamlouvala mnohem

víc než ta křečovitě svázaná, kterou znal z domu. Přijal ruské jméno *Лёва* (Ljova, zdrobnělina Lva) a stal se *narodnikem* (revoluční populismus).

Zanedlouho jim však už pouhé debaty nestačily a skupina se rozhodla přejít k činu. Bronštejn se nadšeně vrhl do revolucionářské agitky a brzy se ve městě proslavil svými pamflety a prohlášeními či šířením socialistických myšlenek mezi naivními studenty a dělníky z továren.

To samozřejmě nemohlo skončit dobře a na počátku roku 1898 byl Lejba zatčen a uvězněn. Vlastně byl už nějakou dobu sledován – caristická vláda nebyla hloupá. Svou pouť po různých věznicích završil v Moskvě, kde se setkal s další zadrženými rádobyrevolucionáři, doslechl se o Leninovi a přečetl i jeho knihu *Vývoj kapitalismu v Rusku*. Mladý Bronštejn se s marxismem seznámil už o tři roky dříve a Alexandra – rozhodně žádná unylá květinka – na něj měla jistý vliv, i když to byl intelektuální tyran. Do té doby však měl dost rozumu jedu odolávat – nyní už nikoliv a ovlivněn zločinci i Leninovými literárními výpady konečně podlehl a stal se kovaným marxistou. Dva měsíce po jeho zatčení uspořádala nově zformovaná Ruská sociálně demokratická dělnická strana svůj první sjezd a Bronštejn se považoval za jejího člena.

Během dvouletého čekání na svůj proces se Bronštejn a nyní už také kriminálnice Alexandra do sebe zamilovali a roku 1900 je oddal rabín. Spěchali, aby mohli zůstat pohromadě, protože Bronštejn už byl té době odsouzen a kdyby si dívku nevzal, své čtyřleté vyhnanství a Sibiři by netrval jen promrzlý, ale také v celibátu.

Další dva roky studoval marxistické klasiky. Mohl studovat filozofii a naučit se lásce k moudrosti – namísto toho se naučil rozeznávat stranické frakce. Jedné z nich nešlo o změnu vlády, ale jen o lepší podmínky dělníků, další chtěla svrhnout monarchii – a za základní podmínku k dosažení tohoto cíle pokládala pevně organizovanou a ukázněnou revoluční stranu. Hádejte, kterou z nich si náš chlapík vybral? Samozřejmě ty nejhorší z nejhorších – a hned začal psát pro jejich propagandistický orgán *Vostočnoje obozrenie*. Navázal také kontakty s různými „demokratickými organizacemi“ podél Transsibiřské magistrály a chrлил jeden ručně psaný pamflet za druhým.

Poté co se stal otcem dvou dcer, rozhodl se utéct a nechat svou napospas ženu s dvěma malými holčičkami v sibiřské divočině, aby se o sebe v nadcházející zimě postaraly, jak dovedou. Později tvrdil, že Alexandra jeho rozhodnutí podporovala, což byl ovšem nesmysl. [2] Slávychtivý Bronštejn toužil po velké scéně – a rodina mu v tom přece nemohla překážet. Uprchl schovaný ve voze plném slámy. Alexandra vykonala i zbytek rozsudku, v té době už si však nevděčný ničema Bronštejn našel v Paříži novou milenkou **Nataliju Sedovovou** a manželství skončilo rozvodem. Dívky skončily u příbuzných a Alexandru pohltil o mnoho let později Velký teror a své hořké dny dožila na Sibiři, zatímco se Trockij vyhříval na mexickém slunci – jen proto, že se kdysi vdala za tohoto muže.

Právě tehdy si Bronštejn změnil jméno a od dozorce, kterého poznal v Oděse, si vzal příjmení „Trockij“. Ze Sibiře zamířil do Londýna, kde se připojil k redakci *Iskry*, do níž horlivě přispíval svými články. Tím si získal Leninovu pozornost a ten ho – jelikož v tříadvacetiletém uprchlém trestanci viděl příslib – využil jako figurku pro své politikaření, jímž se snažil

vyšachovat z kontroly publikace „starou gardu“ redakční rady, vedenou ruským marxistou Georgijem Plechanovem. (Lenin byl spolu s Juliem Martovem ústřední postavou „nové gardy“).

Komunistická politika však vždy byla špinavým a složitým podnikem, a tak se Trockij brzy obrátil proti svému mentorovi. Po letech zatýkání, rozsudků a vnitřních zmatků se v roce 1903 Ruské sociálně demokratické dělnické straně (RSDDs) podařilo zplichtit **druhý stranický sjezd**, nejprve v Bruselu, odkud se však brzy kvůli odmítavé reakci belgické policie musel uchýlit do úkrytu zakouřených sálů English Clubu na Charlotte Street v Bloomsbury. Stoupenci *Iskry*, kteří tvořili 60% delegátů, se handrkovali o programové body a nakonec se pohádali ohledně formulace definice členství. Všichni chtěli utajení – Lenin si ovšem představoval stranu profesionálního tvrdého jádra revolucionářů, zatímco Martov spíš volnější členství. Hlasování dopadlo ve prospěch Martova, někteří si to ale následně rozmysleli a odešli ze sálu, což zajistilo Leninovi (podporovanému Plechanovem, který ho ovšem následně zahrnul kritikou) většinu. Tak se iskristé rozštěpili na bolševiky (většinovou frakci) a menševiky (menšinou frakci). Martov toto označení přijal a Trockij se k němu připojil, za což ho Lenin odsoudil jako „jidáše“, „ničemu“ a „svini“.

Následujícího roku si to ovšem Trockij rozmyslel a od menševiků odešel. V létě znechucený nekonečným frakcionářstvím a neustálým převlékáním kabátů odešel do Mnichova, kde potkal marxistického teoretika **Alexandra Parvuse** (narozen jako Israel Lazarevič Helphand či Gelfand), jehož svedly v mládí na scestí socialistické myšlenky **Alexandera Herzena**, ideologického předchůdce narodníků. Parvus oživil Marxovu ideu „permanentní revoluce“, kterou velice pozornému Trockému dopodrobna vyložil.

Rok 1905 započal nepokoji v Petrohradu. Z tovární stávky se stala stávka všeobecná, završená pochodem na carský Zimní palác 9. ledna. Akce vedená pravoslavným knězem z rolnické rodiny **Georgijem Gaponem**, který se angažoval mezi továrními dělníky, si vytkla za cíl carské vyhlášení všeobecných lidských práv. Pochod byl pokojný a Gaponův svaz (Shromáždění ruských továrních dělníků) byl povolený, atmosféra však byla rozjitřená a stráž z paláce spustily palbu a zabily stovky lidí. Do dějin vešla tato událost jako **Krvavá neděle**.

Trockij v tom viděl příležitost, a tak se proplížil zpátky do Ruska, rychle začal produkovat propagandu a stýkal se bez rozdílu s bolševiky i menševiky. Druhé jmenované se pracně pokoušel zradikalizovat, byli však infiltrováni tajnou policií a Trockij musel prchnout až na finský venkov. Tady přijal za svou Parvusovu myšlenku „permanentní revoluce“, kterou rozvíjel v řadě článků, později sebraných ve dvou svazcích: *Dějiny ruské revoluce 1905-1917* a *Co je permanentní revoluce?*

Tehdy přišla řada i na Moskvu, kterou ochromily stávky. Jako dříve vše začalo jednou továrnou a rozšířilo se to do všech stran: během dvou týdnů se úvodní protest odchodem ze Sytinských tiskáren rozšířil mezi moskevské i petrohradské sazeče a odtud na dráhu z Moskvy do Kazaně. A jako už jednou vycítil Trockij svou příležitost a znovu se vrátil do Ruska, kde okamžitě začal produkovat propagandu. S Parvusem převzali noviny *Ruskaja gazeta* a zvýšili

její náklad z 30 tisíc na půl milionu výtisků. Trockij se také připojil k petrohradskému sovětu, nejprve jako místopředseda a po zatčení jeho vůdce i předseda. Coby schopný řečník v té době dokonce politicky zastínil Lenina. Tučná léta však netrvala dlouho – v prosinci byl zatčen, uvržen do vazby a obviněn z podpory ozbrojené vzpoury. Do října 1906 byl řádně souzen a odsouzen. Rozsudek? Vyhnanství na Sibiři.

Tentokrát však Trockij na Sibiř ani nedorazil: cestou uprchl a vrátil se Londýna, právě včas na sjezd RSDD, už pátý. Posléze se uklidil do Vídně, kde se – kromě účasti na aktivitách rakouské i německé sociálně demokratické strany – také spřátelil s **Adolphem Joffem**, ruským emigrantem, jehož mysl také sociálnědemokratické ideje otrávil už ve školních lavicích. Společně založili *Pravdu*, údajně čtrnáctideník, kterou následně pašovali do Ruska – pokud tedy vyšla, jelikož Trockij nebyl schopen udržet pravidelnost a během prvního roku tak vyšlo jen pět čísel. Od založení *Pravdy* v říjnu 1908 musel Trockij obracet každý feník a o peníze musel žebrot u Ústředního ruského výboru. Nakonec se mu podařilo z listu udělat stranou financovaný ústřední orgán a s využitím nepotismu se vyhnul i Leninovu požadavku bolševika na místě ko-editora: dosadil na tuto pozici svého švagra. Ten však brzy rozhořčen rezignoval a Trockému se jen tak tak dařilo držet noviny nad hladinou. V dubnu 1912 však konečně zkrachovaly.

Téhož měsíce však vlastní noviny nazvané *Pravda* založili i Leninovi bolševici. Trockij byl touto uzurpací rozhořčen a sepsal rozzlobený dopis, v němž Lenina odsuzoval. Policie jej zadržela a zařadila pro budoucí použití. Později se ho Trockého komunističtí protivníci rozhodli najít, a tak ho zkompromitovat.

Trockij jistě nebyl žádný svatoušek, Lenin byl však dokonce ještě horší. Jeden z nesvárů Trockého a menševiků s Leninem totiž spočíval v bolševickém postoji k financování strany pomocí ozbrojených loupeží. Pátý stranický sjezd projevil dostatek svědomí a tuto praxi zakázal, bolševikům to však bylo jedno a Lenin své stranické odpůrce vyloučil. Trockij se ve Vídni pokusil stranu sjednotit, ale neuspěl.

Ve Vídni, kde se mladý Adolf Hitler protloukal jako nádeník a bohémský malíř, Trockij chrлил agitku pro různé ruské a ukrajinské noviny, často pod všemožnými pseudonymy. Jako korespondent z Balkánské války se spřátelil s Christianem Rakovským, což mu později bylo velmi užitečné, Rakovský se totiž stal předním sovětským politikem a jeho spojencem uvnitř Komunistické strany Sovětského svazu – dokud se ho Stalin nezbavil. V roce 1913 se vrátil do Vídně, následujícího léta však vypukla Velká válka, a jelikož se Rakousko-Uhersko ocitlo na opačné straně barikády než Rusko, Trockij, kterému jako ruskému emigrantovi hrozilo zatčení, uprchl do neutrálního Švýcarska.

Válka znamenala pro RSDD kompletní restrukturalizaci. Lenin, Trockij i Martov společně vystupovali proti válce. Trockij nějakou dobu psal protiválečné dílo *Válka a Internacionála*, později odešel do Francie coby válečný dopisovatel pro *Kyjevskou Mysl*. V Paříži také začal redigovat další noviny, *Naše Slovo*, nejprve společně s Martovem, kterého ovšem brzy znechutil posun listu doleva. Trockij se zúčastnil i sjezdu proti válce vystupujících socialistů. Nedlouho poté s ním francouzské úřady ztratily trpělivost a deportovaly jej do Španělska. To

o něj ale nestálo a rychle ho vyexpedovalo do USA, kde ho řada vlivných finančníků už delší dobu sponzorovala. Do New Yorku Trockij dorazil v lednu 1917 a ubytoval se v Bronxu.

Neztrácel čas, psal články pro místní ruskojazyčné socialistické a jidiš deníky a pomocí své plamenné rétoriky agitoval mezi ruskými emigranty. Navenek žil za 15 dolarů týdně.

V březnu 1917 – podle v Rusku využívaného juliánského kalendáře stále ještě v únoru – car Mikuláš II. abdikoval a uvolnil tím místo ruské Prozatímní vlády. Trockij nasedl na loď do Ruska a po jistých peripetích tam v květnu dorazil. Podporoval bolševiky, připojil se k Mezrajoncům, petrohradské místní sociálnědemokratické organizaci a stal se jejím šéfem. Už v srpnu byl znovu zatčen, úřady ho však bláhově po pouhých 40 dnech propustily. V říjnu (juliánského kalendáře) dobyli bolševici Zimní palác a do konce roku se pevně chopili moci. Nad Trockým tehdy stál už jen Lenin.

Lenin udělal z Trockého komisaře zahraničních věcí a požadoval stažení z války. Trockij se pustil do vyjednávání s Němci. Znovu se objevily rozpory: leví komunisté nechtěli s kapitalistickou zemí mír, ale naopak celou Evropu v sovětském chřtánu. Lenin měl obavy z bojeschopnosti rozkládající se ruské armády a zároveň si uvědomoval, že nově zformovaná Rudá armáda – titěrná a složená z nevycvičených rolníků – je spíš špatný vtip, s kterým by si ukáznění Němci snadno poradili; jeho hlavní myšlenkou bylo udržení moci. Z toho důvodu se v případě ultimáta postavil za uzavření mírové smlouvy s kapitalistickým Německem – jakkoliv byl ochotný její uzavření co možná nejdéle zdržovat. I Trockij věděl o prachbídne úrovni Rudé armády, uzavření příměří však odmítal s tím, že by poškodilo sovětskou morálku i prestiž. Tvář si nakonec zachoval obvyklým způsobem: nechal o celé záležitosti hlasovat a tak rozložil zodpovědnost na více lidí. Jelikož bolševický Ústřední výbor se vyslovil pro mírovou smlouvu a ta byla náležitě uzavřena, neviděl Trockij jiné východisko než rezignaci.

(I přes uzavření míru utrpělo Německo porážku o níž se výše zmíněný Hitler – nyní voják německé armády – dozvěděl v lazaretu, kde se zotavoval z dočasné slepoty po útoku hořčičným plynem. Vinu za pohanu kladl na bedra zrady marxistických agitátorů na domácí frontě, což ho mělo zanedlouho zavést na cestu střetu s bolševismem.)

Už při předložení své rezignace Trockij vytvořil Nejvyšší vojenskou radu, která se měla zabývat stavem Rudé armády a během několika dní byl jmenován lidovým komisařem armádních a námořních záležitostí a předsedou výše jmenované rady. Trockij, který měl nyní pod palcem celou armádu, se teď zodpovídal jen vedení Komunistické strany. Okamžitě zavedl tvrdá opatření: nucené odvody, závěrné oddíly (заградительные отряды) se stranickým dozorem, bezpodmínečná poslušnost, důstojníci jmenovaní vedením a političtí komisaři. Nezbytný pak samozřejmě byl trest smrti: voják před sebou musel mít buď možnou smrt na frontě, nebo jistou smrt v zázemí.

Rusko se nyní ocitlo v občanské válce, a tak Lenin jmenoval pětičlenné Politbyro. Dvěma členy Politbyra byli Trockij a „muž z oceli“ Stalin. Trockij Stalina vyslal do Caricynu, kde spolu s novými spojenci Stalin podřídil armádu své vůli a postavil se mnoha Trockého rozhodnutím. Zorganizoval masové zabíjení kontrarevolucionářů, vypalování vesnic a veřejné popravy

dezertérů a odpadlíků coby zrádců.

Trockij byl ješitný, arogantní, kousavý, panovačný egoista a ve svých vůdčích funkcích se choval přezíravě a hrubě, takže není divu, že jeho styl velení byl velice brzy zpochybněn. Stalin – do jehož tábora mnozí uražení a znechucení Trockým přecházeli – tuto kritiku ze všech sil podporoval. Nakonec Trockij Stalina – který se snažil přimět Lenina k jeho odvolání – předešel a předložil svou rezignaci. Ta byla zamítnuta a on tak protentokrát přežil.

V roce 1920, s blížícím se koncem občanské války navrhoval Trockij soustředit na obnovu hospodářství, Lenin se však upnul na válečný komunismus a pověřil Trockého militarizací železnic, když si zároveň směl podržet kontrolu nad Rudou armádou. Následně propukla polsko-ruská válka, v níž Trockij chtěl s ohledem na vyčerpanost vojsk co nejrychleji uzavřít mír. Leninova démonická krvelačnost však ještě nebyla utištěna. V duchu si maloval mnohem větší jatka a zamýšlel přejít z „obránné“ války (proti imperialismu) do války „útočné“, Útok na Varšavu však zastavilo Stalinovo nedodržení Trockého rozkazů, takže Trockij nakonec dosáhl svého.

Neklidnému muži však nebyl dopřán mír ani klid: na řady přišla přetahovaná o odbory, která rozštěpila stranu a postavila proti sobě Lenina s Trockým. Lenin nařkl svého soka z „byrokratické šikany odborů“. Do roku 1921 prosadil Lenin svou a zbavil se i několika Trockého stoupenců, kteří byli neobřadně odejití. Lenin o Trockém řekl, že „zbožňuje organizaci“, ale že o praktické politice „nemá páru“, A skutečně, Trockij byl samotář, pisálek a mizerný týmový hráč – v žádném případě pak profesionální revolucionář.

V roce 1922 stál Trockij stále ještě hned za Leninem, ale když se vůdcovo zdraví začalo prudce zhoršovat, Stalin (nyní generální tajemník Ústředního výboru) spolu s dalšími dvěma členy byra zařídili, aby se při následném dělení na Trockého neobešlo. Vytvořili tzv. trojku a začali mu přidělovat druhořadé funkce v naději, že jeho očekávané rozhořčené odmítnutí využijí jako záminku zbavit se ho úplně. Také rozšířili klepy, že Trockij – náchylný k náhlým ztrátám vědomí – trpí epilepsií. Lenin se o tom doslechl a pokládal to za idiotské, protože považoval Trockého za přínos. Po sérii mozkových příhod však zůstal fakticky paralyzován a jeho manévry tak neměly větší účinek. Démonický Stalin mezitím využil své pravomoci k zaplnění Ústředního výboru svými nohsledy, čímž oslabil i pozice svých spoluspiklenců z trojky. Spolu s nimi zařídil odeslání Trockého spojence Christiana Rakovského do Londýna; místní straničtí tajemníci, kteří proti tomu vystoupili, byli také přemístěni a rozptýleni po celém Sovětském svazu. Trockého výzvy k vnitrostranické demokracii, které mu vynesly potlesk ve stoje na 13. stranickém sjezdu, byly zcela oslyšeny. Mezitím se už tak zhoršující se vztah Lenina se Stalinem dostal na bod mrazu, když Muž z oceli hrubě urazil Leninovu ženu. Stalin už se na to však nemusel ohlížet, jeho pozice byla v té době už dostatečně pevná.

Trockij si sice udržel všechny své funkce a navenek se nikdy nejednalo o jeho odstranění, Stalinovi se však podařilo postupně ho odstránit z rozhodovacího procesu.

Nemocný Trockij odjel do lázní v Abcházii, aby se tam zotavil. Během jeho tamějšího pobytu Lenin konečně vydechl naposledy. Když se to Trockij dozvěděl, vydal se do Moskvy, po cestě

ho však zastihl telegram odeslaný přes Čeku, podle nějž se měl pohřeb konat už v sobotu toho týdne – což Trockij považoval za nemožné stihnout, jelikož ho po cestě zdržel sníh. Pohřeb se nakonec konal v neděli, což vyvolalo u Trockého pochybnosti, zda nebyl oklamán za účelem snížení jeho šancí stát se Leninovým nástupníkem, pravdy se však nikdy nedopátral. Prohnáný Stalin samozřejmě zajistil, aby se Trockému dostalo náležité a pozorné péče – kvůli Trockého osobní bezpečnosti, pochopitelně.

Následkem nespokojenosti ve straně došlo ke zformování levé opozice. Trockij se přirozeně ocitl na opačné straně barikády než Stalin. Jeho pokusy o usmíření k ničemu nevedly a Stalin se ujistil, že Leninova závěť, v níž před ním dostal Trockij přednost, nebyla zdůrazňována. Také se postaral o neustálé zmiňování Trockého „pochybení“. Ze schůzí Politbyra se stala divadelní představení, kde bylo o všem důležitém rozhodnuto předem. A když Trockij vydal polemický spisek o revoluci *Poučení z Října*, trojka ho na mnoha frontách odsoudila. Když k tomu všemu navíc Trockij znovu onemocněl a nemohl se nijak bránit, jeho nepřátelé neváhali a využili všech dostupných možností k jeho očernění – což nebylo nijak obtížné. Nakonec se jim podařilo zničit i jeho vojenské renomé, což ho donutilo rezignovat na post Komisaře armádních a námořních záležitostí. Místo v Politbyru si udržel (i když byl „v podmínce“) a díky Stalinovým taktickým machinacím nedošlo na jeho úplné vyloučení z Komunistické strany. Přesto byl roku 1925 Trockij bez práce.

O několik měsíců později získal Trockij tři nové pozice, ale (v jeho očích) Stalinem podněcované zásahy a sabotáže ho přinutily dvě z nich složit. Zatímco se mladá Ayn Randová – jejíž rodinu komunisté ožebračili – plavila přes Atlantik do svého nového domova v New Yorku, nastal pro Stalina čas zbavit se svých dvou kolegů z trojky, Zinovjeva s Kameněvem, kteří pro něj už neměli užitek – a tito vytvořili Novou opozici. Trockij zprvu spolupráci odmítl, vymanévrovaní revolucionáři k sobě však časem našli cestu a vytvořili Jednotnou opozici. Abychom pochopili míru pokrytectví zúčastněných, nezapomínejme, že nedlouho předtím Zinovjev volal po vyloučení Trockého ze strany.

Pokud však doufali, že se Stalinovi dostanou na kobytku, šeredně se přepočítali. Stalin přitáhl opratě a na 15. stranickém sjezdu se Trockij dočkal posměchu, pískání a neustálého přerušování. Následovalo vylučování, zatýkání a nucený exil členů opozice. Mnozí podlehlí a opozice se zřekli. Trockij vytrval, ale postupně přišel o všechny spojence a nakonec i on podlehl soukolí Velkého teroru. Přišel o všechny posty a nejenže byl vyloučen ze strany, musel také odejít ze Sovětského svazu. Stalin ho rozebral na prvočinitele.

Uchýlil se do Turecka, kde zůstal čtyři roky. Radikální politik Édouard Daladier, který se roku 1933 nakrátko poprvé stal francouzským premiérem, mu nabídl útočiště ve Francii. O dva roky později však jeho nástupce poslal Trockého pryč. K jisté škodě však už i tak stačilo dojít: Trockij s francouzskými komunisty – vybuzenými k horečné činnosti Hitlerovým triumfem v Německu – založili Čtvrtou internacionálu a dokonce našel i dost času na čtení francouzských románů; všechny je zepsul.

Poté odešel do Norska, kde v té době vládla sociálnědemokratická vláda. Stalin s ním však ještě nebyl hotov a po zinscenovaných procesech, v nichž byl Trockij spojován s plány na

atentáty, spiknutími a všemožnými zločiny, byl shledán vinným a *in absentia* odsouzen k trestu smrti. Norský parlament si rychle uvědomil cenu Stalinovy přízně, a tak Trockého nechal odklidit do domácího vězení v odlehlém koutě země.

Naštěstí pro něj si potřeboval někdejší výběrčí daní a vězeňský dozorce Lázaro Cárdenas, mexický prezident, udržet podporu levice a odborů, aby mohl pokračovat ve svých zemědělských reformách nezávisle na americkém kapitalismu, a tak Trockého přivítal. Ten by raději emigroval do USA, Cárdenas o tom však nechtěl ani slyšet. [3] Vypravil se tedy do Mexika. Poté, co od něj získal příslib, že se nebude plést do mexické politiky, vypravil vlak pro něj vlak a ten ho dopravil do hlavního města.

Trockému – bez práce a s podlomeným zdravím – nezbývalo než psát pro široké masy. Takto vznikla *Jejich a naše morálka* (1938), v níž se marnivý stařec vysmívá svým početným mladým kritikům, aniž by se vůbec vypořádal s jejich argumenty. Knihy však nevynášely dost peněz, a tak přednášel a začal si účtovat za rozhovory – po *Baltimore Sun* chtěl 1000 dolarů – už však nebyl důležitou osobou. Pro rychlý zisk prodával i kopie své staré politické korespondence. Při tom všem byl pečlivě hlídán: hlídali ho lidé z mexické vlády, tamější komunistické strany, kteří o něm posílali zprávy do Moskvy, a složku o něm udržovala i americká vláda, která mu zakázala usadit se v Americe. Přesto byl v těsném kontaktu s americkými komunisty, snažil se organizovat Čtvrtou internacionálu a dokonce si našel čas i na románek s mladou malířkou Fridou Kahlo, přímo před Nataliinými očima.

Třicátá léta strávil bezmocným sledováním Hitlerova vzestupu, a tak s vypuknutím války doufal, že konflikt zničí evropskou politickou stabilitu a vyvolá „proletářskou revoluci“. Ztratil však kontakt s dobou, intelektuálně ustrnul a pozbyl na významu v očích všech – s výjimkou hrstky okouzlených obdivovatelů.

Stalin v Moskvě pro něj však přichystal jiný osud a naplánoval jeho zavraždění. Ozbrojený nájezd vedený agentem tajné policie a místními zabijáky na Trockého domov byl prvním pokusem, s kterým se vypořádali Trockého strážci. Druhý pokus už však uspěl. Ramón Mercader Trockého začal navštěvovat, když se vydával za jeho sympatizanta. 20. srpna 1940, když byli sami v Trockého studovně, starý muž seděl u svého stolu, pročetl Mercaderův článek a připravovala se vyslovit své hodnocení vyřčených tezí, Mercader nakráčel za něj, vytáhl pod přípláštěm ukrytý horolezecký cepín a zasadil mu prudkou ránu do hlavy. Cepín pronikl skoro deset centimetrů do Trockého lebky, úder byl však veden tupou stranou, a tak nebyl okamžitě smrtelný. Žalostné úpění vyburcovalo strážné, kteří vtrhli do místnosti a zbili útočníka do bezvědomí. Trockého odvezli do nemocnice, kde trvalo ještě celý den, než konečně zemřel.

Za šedesát svého života způsobil nesmírnou škodu a utrpení. Bez něj by nedošlo k Říjnové revoluci, komunisté by nezvítězili v Ruské občanské válce a polovina Evropy by tak byla ušetřena půlstoletí komunistického sevření. Nebylo by Čtvrté internacionály ani trockistů. Mnohdy selhal, ale jeho úspěchy změnily dějiny k horšímu. Na svědomí – ne že by se u něj něco takového v obvyklém slova smyslu dalo nalézt – měl desítky milionů mrtvých, včetně umělců, doktorů a intelektuálů.

Nejpříhodnějším místem pro jeho duši jsou pekelné ohně Gehenny, spolu s další špínou – na očištění však bude sotva stačit celá věčnost.

Poznámky:

[1] Robert Service, Trotsky: A Biography (London: Macmillan, 2009) 44.

[2] Ibid 67.

[3] Ibid 427.

Článek Alexe Kurtagiče **Forgetting Leon Trotsky** vyšel původně na stránkách vydavatelství Wermod&Wermod.